

GOSPODARENJE PRIGODNIM KOVINSKIM NOVCEM

Autor obrađuje neusvojena idejna rješenja (u skicama i modelima) za prigodni hrvatski kovinski novac s motivima viteške igre - Sinjske alke, autora akademskoga kipara, profesora Damira Mataušića.

Ključne riječi: hrvatski novac, prigodna izdanja novca, gospodarenje novčanim emisijama, prof. Damir Mataušić

Uvod

Nastavljajući svoju recentnu, sada već dvadesetogodišnju emisijsku djelatnost u segmentu kovinskog novca (optjecajnog, prigodnog optjecajnog i prigodnog novca te novca izvan postojećeg novčanoga sustava) te gospodareći tim emisijama novca Hrvatska je ove godine povodom 300-te obljetnice Sinjske alke izdala prigodni kovinski novac u plemenitim kovinama u tri nominalne vrijednosti, i to 1000 kuna i 20 kuna u zlatu i 200 kuna u srebru s motivima te viteške igre.

Kratka povijest Sinjske alke

Sinjska alka viteško je konjaničko natjecanje ustanovljeno u spomen na pobjedu Sinjana i naroda Cetinske krajine nad Turcima 1715. godine. Unatoč nesrazmjeru snaga napadača i branitelja,¹ branitelji su uspjeli obraniti sinjsku tvrđavu. Vjerovali su da je pobjeda dar Neba i zaštita Gospe od Milosti kojoj su se molili. Ta viteška igra održava se od 1717. godine do danas, za razliku od sličnih natjecanja u nizu mediteranskih gradova gdje su postupno prestala postojati. Danas se Sinjska alka nalazi na UNESCO-vu reprezentativnom popisu nematerijalne baštine čovječanstva (godina upisa 2010.).

Sinjska alka kao motiv na novcu

Vjerojatno je malo događaja koji su više puta obilježavani na novcu kao što je obilježena ta viteška igra.

Prvi apoeni prigodnoga kovinskog novca s motivima Sinjske alke izdani su u Jugoslaviji 1985. godine povodom njezine 270. obljetnice. Tu seriju prigodnoga kovinskog novca činili su apoeni: 1000 dinara, kataloški broj – KM# 119 (masa 6 grama, promjer 22 mm, planirana emisija 60000 kom.), 2000 dinara – KM# 120 (masa 14 grama, promjer 30 mm, planirana emisija 60000 kom.) i 3000 dinara – KM# 121 (masa 26 grama, promjer 38 mm, planirana emisija 20000 kom.) u srebru finoće 925/1000 te 10000 dinara – KM# 124 (masa 5 grama, promjer 20 mm, planirana emisija 12000

¹ Osim Hrvata branitelji su bili i Mlečani.

kom.), 20000 dinara – KM# 125 (masa 8 grama, promjer 24 mm, planirana emisija 8000 kom.) i 40000 dinara – KM# 126 (masa 14 grama, promjer 30 mm, planirana emisija 5000 kom.) u zlatu finoće 900/1000. Svi apoeni izrađeni su u državnoj kovnici novca (Zavod za izradu novčanica i kovanog novca ZIN) u Beogradu u tehnici polirane ploče (Proof), po standardima medaljerskoga (germanskoga) kovanja s nazupčanim obodom. Čitava serija ima isto rješenje aversa, a revers je u svakog apoena u seriji različit. Autor idejnog rješenja i graver bio je akademski kipar Stipe Sikirica (1933.).

Drugi put motivi Sinjske alke pojavljuju se na kovanicama nominalne vrijednosti 500 hrvatskih dinara 1991. godine. To je neslužbeno (privatno) izdanje kovinskog novca u zlatu finoće 999/1000, mase 6,98 grama, promjera 23 mm, u 1000 (?) komada, nazupčana oboda, izrađeno po standardima germanskoga kovanja. Avers toga prigodnoga kovinskog novca identičan je izgledu aversa kovanica izdanih u bivšoj državi istim povodom. Promjene su ove: grb i zastava (hrvatski grb i zastava), ime države izdavatelja (Republika Hrvatska), naziv novčane jedinice pisan kao skraćenica (HD) i nominalna vrijednost (500). Revers ovoga apoena identičan je reversu apoena 20000 dinara (KM# 126), osim godine izdanja (1991.), te ima oznaku finoće kovine (brojka 999) i oznaku kovnice (ZC) utisnuto u kalup. Taj apoen izrađen je u kovnici Zlatarna Celje, Slovenija.²

Sukladno standardima u ovoj kovnici izrađeni su i pokusni otkovi toga apoena u mjedi (bakar 63 %, cink 37 %), ukupno 5 primjeraka. Svi pokusni otkovi imaju iste tehničke karakteristike: promjer 24,5 mm, nazupčan obod, oznaku finoće (999) i oznaku kovnice (ZC),³ kovani su po medaljerskom standardu, masa je svakoga primjerka 7,50 grama, osim jednoga primjerka koji ima masu 7,48 grama. Debljina je tih apoena 3 odnosno 2 mm.

Prigodno izdanje hrvatskoga kovinskog novca povodom 300-te obljetnice Sinjske alke

Za 2015. godinu Hrvatska narodna banka izdala je i tri apoena prigodnoga kovinskoga novca, i to nominalne vrijednosti 1000 kuna i 20 kuna u zlatu te 200 kuna u srebru povodom velikog jubileja - 300-te obljetnice viteške igre Sinjske alke.

Emisijska politika hrvatske središnje banke u segmentu numuzmatičkih izdanja potvrđuje njezino opredjeljenje glede gospodarenja emisijama kovinskog novca, u ovom slučaju prigodnim kovinskim novcem.

² Ta kovnica izradila je prigodni kovinski novac u plemenitim kovinama (neslužbeno, privatno izdanje) kao potencijalni novac Republike Slovenije u sljedećim apoenima: 1 lipa 1990. srebro (kat. broj KM Tn 2), 10 lipa 1991. zlato (KM Tn 10) i 50 lipa 1990. zlato (KM Tn 3). Službena izdanja slovenskog kovinskog novca izrađenog u toj kovnici čine apoeni 500 SIT 1991. srebro – KM# 1 i 5000 SIT 1991. zlato – KM# 2.1. i KM# 2.2. (varijanta).

³ Oznaka finoće i kovnice na kovanicama iz neplemenite slitine upućuje na to da je vjerojatno izrađen jedino kalup s tim elementom.

Time se osigurava niz probitaka za izdavatelja novca, ali i za druge čimbenike. Po najprije se postižu financijski učinci (emisijska dobit), ali postiže se i niz ostalih učinaka, kao što su zastupljenost na recentnom numizmatičkom tržištu, koje ulaskom Hrvatske u Europsku uniju postaje postupno i dio toga velikoga tržišta, nacionalna promidžba, promicanje kulturnog identiteta i drugo.

U nastavku se daje prikaz neusvojenog dizajna - skice (idejna rješenja) i slike modela novca u gipsu autora profesora Damira Mataušića,⁴ akademskoga kipara za ta tri apoena. Prikazi aversa i reversa⁵ idejnih rješenja prigodnoga kovinskog novca Sinjska alka dani su prema određenju samoga autora.

Slika 1. Skica aversa apoena 1000 kuna

⁴ Autor se posebno zahvaljuje gospodinu prof. Damiru Mataušiću, akademskom kiparu, na spremnosti da ustupi idejna rješenja, skice i slike modela novca koji se obrađuje u ovome članku.

⁵ Povijesno gledano, avers je bila strana novca na kojoj se nalazio simbol vladara, kasnije lik vladara odnosno lik izdavatelja ili korisnika prava izdavanja novca, lik člana vladarske obitelji, lik božanstva zaštitnika (grada, države), neki simbol (grada, države), ime države, grb države ili neki simbol državotvornosti. Na islamskom novcu religijski tekst, ime izdavatelja, odnosno službeni monogram izdavatelja (tugra) nalazi se na aversu novca.

Strana novca koja nije imala ta obilježja je bila revers. U većini država na reversu se nalazila nominalna vrijednost (s nazivom novčane jedinice ili bez njega). Rjeđe se na reversu nisu nalazili ti navedeni elementi.

U prvom novcu numeratorskoga tipa, a i u nekim kasnijim izdanjima različitih izdavatelja, revers nije imao prikaz nego inkuzno udubljenje (*quadratum incusum*) koje je omogućavalo kvalitetan otkov aversa novca. Također iznimno rijetko pojavljuje se samo avers novca glatkog reversa, i to najčešće u probnih otkova.

Određenje aversa i reversa novca moguće je, u kovinskog novca kovanog ručno, utvrditi najčešće po kvaliteti otkova jer je kalup aversa bio donji pri kovanju i stoga je davao jasniji i bolji prikaz izdavatelja (vladara), a vladaru je bilo od interesa da ta strana bude što kvalitetnija. Kalup reversa bio je gornji i po njemu se udaralo čekićem, stoga je uglavnom otkov bio plići i najčešće manje kvalitetan.

U suvremenog novca, katkad je teže nedvojbeno utvrditi koja je strana novca avers, odnosno revers. Pojedine zemlje imaju na aversnoj strani novca neki lik (povijesna ličnost npr.), naziv države izdavatelja, ali i oznaku novčane jedinice i nominalnu vrijednost. Dakle, ta izdanja odstupaju od navedene uobičajene sheme. Ipak ta strana novca jest avers.

U svim izdanjima kovinskog novca Hrvatska narodna banka kao avers navodi onu stranu novca na kojoj se nalazi prikaz povoda izdanja (prigodni novac i novac izvan postojećeg novčanoga sustava), odnosno stranu na kojoj se nalazi nominalna vrijednost i naziv novčane jedinice, naziv države izdavatelja i državni grb (optjecajni novac i prigodni optjecajni novac).

Slika 2. Skica reversa apoena 1000 kuna

Slika 3. Skica aversa apoena 20 kuna

Slika 4. Skica reversa apoena 20 kuna

Slika 5. Skica aversa apoena 200 kuna

Slika 6. Skica reversa apoena 200 kuna

Slika 7. Gipsani model - avers apoena 1000 kuna

Slika 8. Gipsani model - revers apoena 1000 kuna

Slika 9. Gipsani model - avers apoena 20 kuna

Slika 10. Gipsani model - revers apoena 20 kuna

Slika 11. Gipsani model - avers apoena 200 kuna

Slika 12. Gipsani model - revers apoena 200 kuna

Zaključak

Objava neusvojenih idejnih rješenja (u skicama i modelima) za prigodni hrvatski kovinski novac omogućuje javnosti uvid u proces provođenja dijela emisijske politike nacionalne središnje banke kao aktivnosti u svezi s njezinim novim numizmatičkim izdanjima.

Suvremena emisijska djelatnost u tome segmentu danas je osobito važna jer se njome postiže niz učinaka: ekonomski, nacionalna promidžba, promicanje kulturnog identiteta nacije pa i drugi probitci.

Literatura

1. *Krause, C. L., Mishler, C.*: 2004 Standard Catalog of World Coins: 1901-Present, 31st Edition, Krause Publications, Iola, 2005.
2. *Matić, B.*: Hrvatska emisijska politika u segmentu kovinskog novca, Numizmatičke vijesti, br. 63., Hrvatsko numizmatičko društvo, Zagreb, 2010., str. 129.-144.
3. *Matić, B.*: Modeli upravljanja emisijskom dobiti kod kovinskog novca, Numizmatičke vijesti, br. 65., Hrvatsko numizmatičko društvo, Zagreb, 2012., str. 96.-105.
4. *Srb, V., Matić, B.*: Numizmatika u baštini i gospodarstvu Hrvatske, Hrvatski novčarski zavod, Zagreb, 1997.
5. www.hnb.hr
6. <http://www.min-kulture.hr/>
7. <http://www.alka.hr/>

SUMMARY

MANAGING OCCASIONAL COINS

The author writes about the non-adopted designs (in sketches and models) for occasional Croatian coins with motifs of a knightly contest, the Sinj Alka, by academy sculptor Professor Damir Mataušić.

Keywords: *Croatian coins, occasional issues of coins, management of monetary emissions, Professor Damir Mataušić*